

УДК 37.015.31:34

АНДРІЙ КРАВЧЕНКО

ОКСАНА БАРТОШ

(Полтава)

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ – ЯК СКЛАДНИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Проаналізовано напрями оптимізації та ефективного здійснення процесу правовиховної діяльності. Охарактеризовано аспекти роботи з правового навчання і виховання молоді у стінах закладів освіти різних ступенів акредитації. Виділено важливі завдання правового виховання учнівської та студентської молоді з метою забезпечення високої правової культури, дотримання законів, прав і свобод громадян.

Ключові слова: *особистість, правове виховання, правова культура, навчальні заклади.*

Відомо, що формування правосвідомості та правової культури не відбувається стихійно. Важлива роль у його здійсненні виконує правове виховання. З народження діти не здатні розуміти норми моралі та закони, тому саме ці якості формуються завдяки виховним заходам, через спілкування людини з іншими людьми, у процесі її життєдіяльності. Фізично здорова та гармонійно розвинена людина повинна мати широкі знання, добре працювати, навчатись, не порушувати закони, знати свої обов'язки та права як громадянина. Велика частка відповідальності за розвиток і формування особистості юного

громадянина покладається на сім'ю, школу та інші навчальні заклади. Однак особливого значення на початкових стадіях навчання набуває правове виховання, яке має бути складовою загальної середньої шкільної освіти. Актуальність правового виховання як важливої складової формування особистості викликана суспільно-політичною ситуацією в Україні, що вимагає забезпечення поступового входження громадян у правове життя держави, необхідність формування у молодих людей правосвідомості та правослухняної поведінки, а також належного патріотичного гарту. Органічною складовою громадянського виховання є повага до Конституції та законів держави, що водночас є повагою до самої держави.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що питанням правового виховання приділяли значну увагу такі вчені-юристи, як В. Андрейцев, С. Демський, В. Колісник, Л. Марченко, С. Погребняк, В. Тацій та ін. Дослідження з даної проблеми у межах інших суспільних наук проводили вчені та педагоги кінця XIX – початку XX століття: В. Воднік, В. Головченко, Є. Коваленко, Н. Осипова, М. Требін, М. Пирогов, К. Ушинський та ін. Варто додати, що проблема правового виховання у педагогічній науці розглядалась, зазвичай, через пошуки шляхів морального вдосконалення особистості.

Незважаючи на розмаїття поглядів щодо різних аспектів правового виховання, чіткі шляхи його вдосконалення та популяризації відпрацьовані недостатньо. *Метою статті* є визначення напрямів оптимізації процесу правовиховної діяльності, стимулюванні соціальної активності населення, підвищенні його правової культури та правової обізнаності, прагненні вести активну боротьбу з аморальними проявами та правопорушеннями, організації роботи з правового навчання і виховання молоді у стінах навчальних закладів різних ступенів акредитації та формуванні громадянина правової держави з урахуванням суспільно-політичної ситуації в Україні.

На сьогоднішній день одним із найважливіших аспектів розвитку особистості є висока правова культура. Проаналізувавши праці різних вітчизняних педагогів, ми зробили висновок, що вони мали дуже близьку думку. Провідними завданнями правового виховання були: формування почуття законності, усвідомлене виконання законів, правова освіченість кожної особистості, запобігання злочинів, профілактика правопорушень, формування моральних цінностей, поглядів, правової культури. Слід зазначити, що М. Цвік та О. Петришин визначають правову культуру як якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правосвідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [1, с. 549]. Опрацювавши педагогічну спадщину М. Пирогова, а зокрема такі праці, як «Про підготовку вчителів для повітових та приходських училищ», «Звіт про наслідки введення по Київському навчальному округу правил про провини і покарання учнів гімназій» нами було з'ясовано, що правове виховання він вважав невід'ємним компонентом громадянського. М. Пироговим була вироблена концепція формування почуття законності, що полягало у формуванні в учнів поваги до норм спілкування, усвідомленого прагнення до їх виконання та почуття відповідальності за провину. Педагог прагнув на практиці показати учням як діє закон та правопорядок, на який вони можуть завжди покластися, тому ввів «Правила про провини і покарання», так як вважав, що необхідно

умовою формування почуття законності є правила, які б врегульовували стосунки в шкільному колективі, відповідальність вихованців за їх провину і вихователів при визначенні виховних заходів [2, с. 159].

Багато педагогів другої половини XIX – початку XX століття вказували на те, що важливим напрямом правового виховання є шкільна дисципліна, яка пробуджує в учнів почуття законності. Правове виховання у цей період здійснювалось в позакласній роботі шляхом створення народних бібліотек, проведенням популярних читань і бесід. Так, з метою популяризації правових знань було поставлено питання про необхідність уведення юридичних посібників до бібліотек, щоб при кожному приходському училищі складались невеличкі зібрання повчальних та інших корисних книжок. У сучасних умовах також приділяється значна увага ролі школи у вихованні поваги до закону, культури, демократизму, високої громадянської активності й відповідальності. Найважливішим аспектом правового виховання школярів є підготовка їх до складних правовідносин, до вирішення за допомогою права низки проблем. Учні повинні засвоювати елементарну юридичну грамотність, усвідомлювати права, обов'язки і правову відповідальність. Правові знання є тим підґрунтям, на якому формується правова свідомість. Вони допомагають учням співвідносити свої вчинки і поведінку інших не лише із загальнолюдськими моральними нормами, а й буквою закону, при необхідності корегувати свою поведінку, змінювати її у правове поле, усвідомлювати норми моралі. Саме через норми моралі усвідомлюється розуміння норм права. Пізнання правових відносин, що стимулюють соціальну активність, доступно школярам у таких видах діяльності, як загальношкільне самоврядування, участь у різноманітних політичних заходах, виробничій праці, фізкультурних змаганнях тощо.

На думку дослідника С. Лисенкова, найпершим завданням правового виховання є озброєння учнів знаннями законів, підвищення їх юридичної обізнаності, систематичне інформування їх про актуальні питання права. Друге завдання полягає у формуванні в учнів правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації. Третє завдання – формування в учнів поваги до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів. Такі якості виховують, розкриваючи соціальну суть і роль держави та права. Четверте завдання – вироблення в учнів навичок і умінь правомірної поведінки. Звичку і вміння дотримуватися вимог права і моралі слід розглядати як продукт свідомого ставлення учнів до визнання свого громадянського обов'язку, до дотримання правових норм [3, с. 258]. Нами було встановлено, що важливе значення проблемі правового виховання надавав К. Ушинський. У працях «Дитячий світ» та «Листи про виховання спадкоємця російського престолу» він показав, що правове виховання необхідне для кожної людини. Серед причин розвитку злочинності важливе значення він надавав поганому вихованню та соціальним факторам. Слід наголосити на тому, що наступним важливим етапом правової освіти на шляху формування громадянина України має стати робота в професійно-технічних та вищих навчальних закладах. У свій час школярі одержують основні правові знання з дисципліни «Основи правознавства», але вона містить лише загальний огляд теоретичних понять різних галузей права, що не дозволяє учню комплексно та системно сформулювати повагу до права, одержати певні переконання про необхідність правомірної поведінки, краще орієнтуватися в

правових відносинах та завжди вміти захищати свої права. Тому зараз цей напрям спрямований на те, щоб особистість мала змогу поглибити свої правові знання, одержані в середній школі та сформувати професійну правосвідомість у вищій школі. Так, на сьогодні є доцільним в неюридичних освітніх закладах введення в навчальний процес різноманітних спецкурсів з правової тематики. Це сприяє поглибленню знань студентів у сфері правової освіти та правового виховання. Такі спецкурси мають практичну спрямованість і дозволяють майбутнім фахівцям різних галузей одержувати конкретні практичні навички із захисту прав і свобод людини, громадянина. На нашу думку, виховання поваги до закону і правопорядку, переконаності в необхідності дотримання правових норм здійснюється через виховання поваги до новітніх реформованих правоохоронних органів сучасної України, людей, які охороняють закони. Також правове виховання студентів здійснюється за допомогою правового інформування, в ході якого молодь через педагогічні та юридичні газети, метою яких є поширення правових знань, знайомиться з нормативно-правовими актами та роз'яснювальними матеріалами. Правове виховання студентів відбувається і в позааудиторний час (бесіди, «круглі столи», вечори запитань і відповідей, університети правових знань, юридичні олімпіади, вікторини, диспути на морально-правові теми, зустрічі студентів з працівниками суду і юстиції, прокуратури, органів внутрішніх справ, проведення зборів у групах з обговоренням поведінки правопорушників-студентів, участь студентів у різних формах охорони громадського порядку). Ефективним засобом у правовиховній роботі є ділові ігри. В них студенти виступають як підсудні, судді, звинувачувані, свідки. Привчання студентської молоді до правової культури збагачує її духовне життя, а знання своїх прав і обов'язків розширює можливості самореалізації. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ.

Організація ефективної системи правового виховання в українському суспільстві неможлива й без удосконалення всієї правової системи, оновлення чинного законодавства, підвищення правосвідомості і правової культури посадовців, юристів, усього суспільства. На основі збалансованої державної правової політики в українському суспільстві має бути створена атмосфера поваги до Конституції України, її правової системи в цілому, засудження порушень норм права, розпочата активна боротьба за утвердження принципу соціальної справедливості і відродження етичних норм. Причому держава повинна не тільки мати у своєму розпорядженні ефективні засоби підтримання правопорядку в суспільстві, а й передусім власними діями демонструвати позитивний приклад високої правової культури, додержання законів, прав і свобод громадян [4, с. 211].

Таким чином, варто зазначити, що правове виховання є однією з важливих складових формування особистості громадянина України на всіх етапах його життя і навчання. В умовах розбудови Української держави робота з правового виховання учнівської та студентської молоді зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ. Українська держава не може повноцінно існувати без відповідного рівня правової культури молоді, усіх її громадян, без подолання правового нігілізму та правової неграмотності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна теорія держави і права: [підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
2. *Стаканков А.В.* Питання правового виховання в педагогічній спадщині М.І.Пирогова // Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр. – Харків: ХДПУ, 2001. – Вип. 17. – С.157-163.
3. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.; Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
4. Філософія правового виховання: Навч. посіб. / А. П. Гетьман, О.Г. Данильян та ін.; За заг. ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна . – Харків: Право, 2012. – 238 с.

АНДРЕЙ КРАВЧЕНКО, ОКСАНА БАРТОШ

ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ – КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНИНА УКРАИНЫ

Проанализированы направления оптимизации и эффективного осуществления процесса правовоспитательной деятельности. Охарактеризованы аспекты работы с правового обучения и воспитания молодежи в стенах учебных заведений разных уровней аккредитации. Выделены существенные задания правового воспитания учащейся и студенческой молодежи с целью обеспечения высокой правовой культуры, соблюдения законов, прав и свобод граждан.

Ключевые слова: *личность, правовое воспитание, правовая культура, учебные заведения.*

ANDRIY KRAVCHENKO, OKSANA BARTOSH

LEGAL EDUCATION – AS A COMPONENT OF FORMATION THE IDENTITY OF UKRAINIAN CITIZEN

Analyzes trends and optimize the effective implementation of the process of law activity. The characteristic aspects of working with legal training and education of youth in the walls of educational institutions of different levels of accreditation. Highlight the most essential tasks of legal education of pupils and students to ensure high legal culture, law enforcement, human rights and freedoms. It is known that the formation of legal awareness and legal culture does not happen spontaneously. An important role in the crime belongs to legal education. Physically healthy and harmoniously developed person should have broad knowledge, good work, study, do not break the law, to know their obligations and rights as a citizen. Much of the responsibility for the development and formation of the personality of the young citizen relies on family, school and other educational institutions. Legal knowledge is the foundation, which formed the legal consciousness. Legal education of students by means of legal informing in which young people through educational and juridical newspaper, which aim to spread of legal knowledge, familiar with normative and legal acts and explanatory material. Legal education is an important part of identity formation citizen of Ukraine at all stages of life and learning.

Keywords: *personality, legal education, legal culture, educational establishments.*

Одержано 28.03.2016, рекомендовано до друку 04.04.2016